

Historisch

nummer 2 | 2023

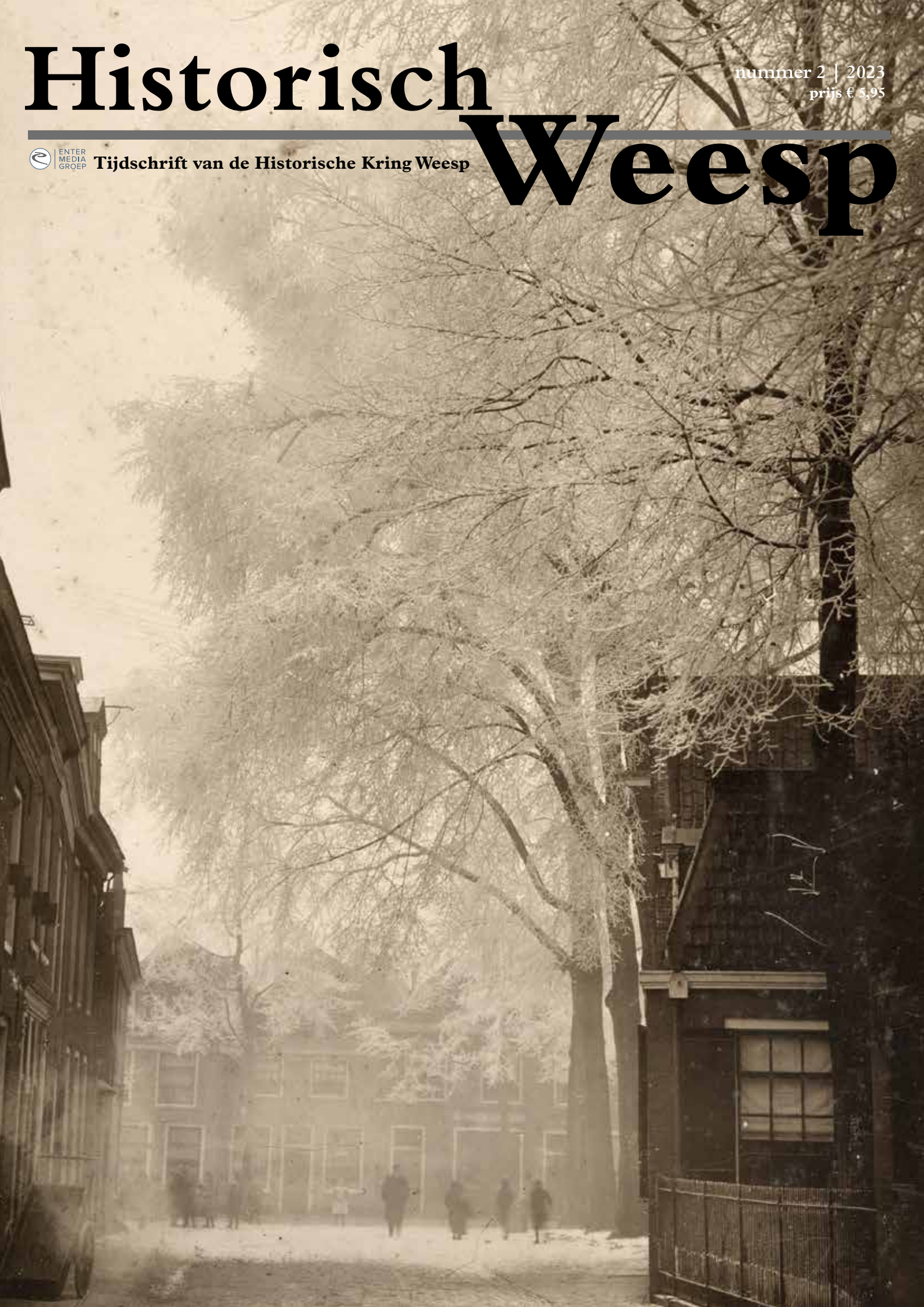
prijs € 5,95

ENTER
MEDIA
GROEP

Tijdschrift van de Historische Kring Weesp

Weesp

1. 18e eeuwse prent van Huis ten Bosch, mogelijk gebaseerd op eerdere prenten. Tekening lijkt met enige fantasie wel te kloppen met de resten

Onderzoek toont aan: dit was een echt middeleeuws kasteel

Huis ten Bosch

Het Weesper kasteel Huis ten Bosch is gevonden.

Niet dat het ooit kwijt is geweest, maar archeologisch onderzoek van de gemeente Amsterdam heeft nu definitief aangetoond waar het kasteel stond en, nog spectaculairder, hoe het er grofweg uitzag.

door Christian Pfeiffer

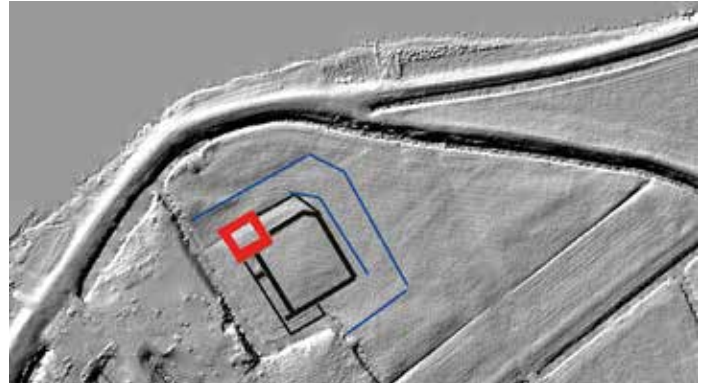
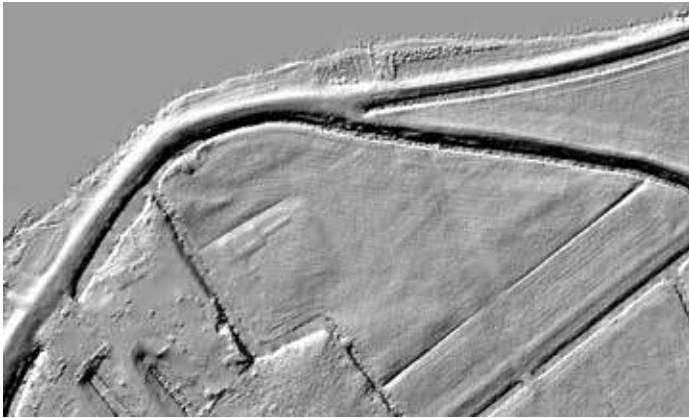
Er was eigenlijk geen echte twijfel of Huis ten Bosch ooit had bestaan, alleen de zoektocht naar het verdwenen kasteel was enigszins verwarrend. In bronnen werd het kasteel al vaker aangehaald, twee prenten van het bouwwerk waren ook bekend (afbeeldingen 1 en 6) evenals krantenartikelen over de afbraak van een fundering. Sterker nog, de boerderij aan de Vecht, naast de plek waar het kasteel heeft gestaan heet gewoon 'Huis ten Bosch'. Was de plek van het

kasteel bij Weespers bekend, op de een of andere manier was er nooit een echt serieuze poging ondernomen om het kasteel nader te onderzoeken. Terwijl er in 2005, bij de viering van de 650 jaar Weesper stadsrechten, even verderop bij de Keverdijk wel archeologisch onderzoek is gedaan in de zoektocht naar een (ander) kasteel. Op die plek werd toen geen kasteel gevonden, wat toen voor enige teleurstelling zorgde. Acht jaar later, in 2013, wordt het bestaan van Huis ten Bosch als vaststaand feit echter gewoon genoemd op de plek waar nu de

resten zijn onderzocht in de 'Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart' van de gemeente Weesp.

Kastelen zijn sexy

Het is wel zo dat het zoeken en vinden van oude kastelen de laatste jaren nog al eens media-aandacht genereert, onder meer door het harde werk van de Alkmaarse stadsarcheoloog Nancy de Jong-Lambregts die geregeld het nieuws haalt met haar werk naar de geschiedenis van West-Friese kastelen. Ook duikelen de technologische

2. Kaart Nederlands Hoogtebestand (radarbeeld) met in het weiland heel vaag resten van Huis ten Bosch

Beeld AHN

3. Dezelfde kaart met daarin de resten en bouw tijden van Huis ten Bosch. Rood is de oude woontoren, zwart de later aangebouwde muren en bebouwing. Blauw is de oude slotgracht.

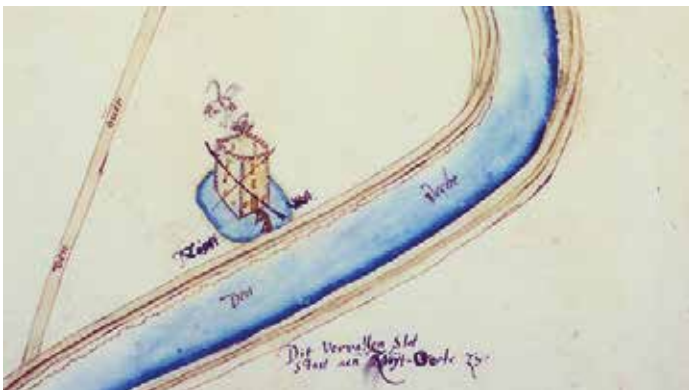
vernieuwingen in de archeologie over elkaar heen, waardoor het onderzoek naar archeologische resten totaal is veranderd. Deden archeologen vroeger met graven en boren onderzoek naar resten, tegenwoordig worden daar moderne hulpmiddelen als drones, radar en geofysische technieken aan toegevoegd. Hetgeen betekent dat in het leven van de moderne archeoloog zogeheten destructief onderzoek niet meer nodig is. Dat valt mooi samen met de moderne opvattingen van archeologie waarbij opgraven zoveel als mogelijk wordt vermeden om resten in de grond zelf - 'in situ' - te bewaren en niet te verstoren. Dit vanuit het idee dat navolgende generaties waarschijnlijk (nog) betere technieken hebben om archeologische resten te onderzoeken en zo de bodemschatten het beste bewaard kunnen blijven. Deze opstelling heeft de laatste decennia voor een grote daling gezorgd in grootschalige archeologische opgravingen met alleen wetenschappelijk onderzoek als doel. Opgravingen vinden eigenlijk alleen nog maar plaats bij dreigende verstoringen van het gebied, zoals nieuwbouw waardoor de vindplaats onherstelbaar wordt verstoord. Het onderzoek naar Huis ten Bosch

kwam dus in een tijdsgewricht waarbij archeologisch onderzoek zuiver voor wetenschappelijke gronden door nieuwe technieken weer meer mogelijk wordt. Tel daarbij op een gemeente die nog een eigen archeologische dienst heeft (Amsterdam) en een gemeentelijke fusie waarbij Weesp met een hoog knuffelgehalte de Amsterdamse ambtelijke dienst binnenkwam, en er bleek een bijzonder tijdraam beschikbaar naar het enige echte bekende Weesper kasteel.

Resten zichtbaar met radar

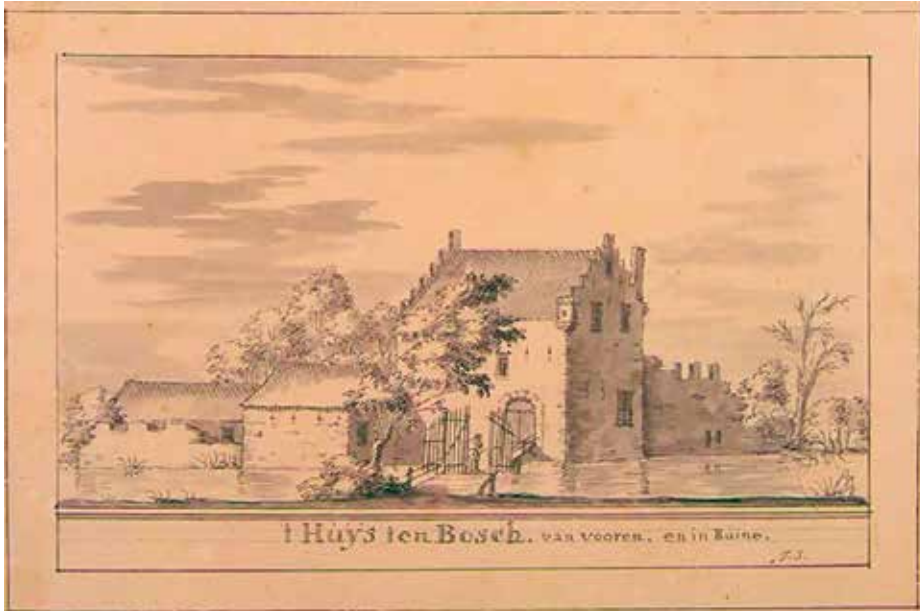
De discussie werd afgetrapt met een duidelijke contour van muurresten op het 'Actueel Hoogtebestand Nederland' (afbeelding 2), een dienst van Rijkswaterstaat waarin met laserpulsen de hoogte van de bodem nauwkeurig in kaart wordt gebracht. Omdat de lasers door gebladerte heendringen is het een geliefde methode onder archeologen om door mensenhanden gemaakte contouren te ontdekken in de bodem. Ook in Weesp tekende de fundering van het Huis ten Bosch zich duidelijk af in het weiland naast de boerderij Huis ten Bosch aan de Gooilandseweg. Door deze digitale contour te combineren met oude kadas-

terkaarten en andere openbare broninformatie (afbeelding 3) zoals krantenartikelen en de naam van de boerderij was het een relatieve makkelijke puzzel om aan te nemen dat de zichtbare verhogingen in het weiland inderdaad de contouren van het kasteel konden zijn zoals in de volksmond werd gezegd. Het artikel 'De zoektocht naar het verdwenen kasteel van Weesp' in 'Het Parool' wekte de interesse van de Amsterdamse archeologische dienst en februari 2022 begon met toestemming van de eigenaar van het weiland het onderzoek naar de resten. De eerste resultaten daarvan zijn onlangs gepubliceerd in het tijdschrift 'Amstelodamum'. Een uitgebreide onderzoeksrapportage volgt nog. In dit eerste artikel 'Het verdwenen kasteel van Weesp. Een archeologische verkenning naar het dertiende-eeuwse Huis ten Bosch' bevestigen de onderzoekers Ranjith Jayasena, Nancy de Jong-Lambregts, Ferry van den Oever en Jitte Waagen inderdaad het bestaan van de resten van Huis ten Bosch. Aan de hand daarvan werd een plattegrond van het kasteel gemaakt waarin zelfs een duidelijke link gelegd kan worden naar de kastelenbouw uit die tijd. Wat (nog) mist

4. Uitsnede van de kaart van het Amsterdamse Burgerweeshuisland uit 1592 met de aantekening dat het een 'vervalen slot' betreft
Bron Stadsarchief Amsterdam

5. Uitsnede van het eerste vroeg 19e eeuwse kadastrale minuutplan van het gebied. Op het perceel is naast de huidige boerderij ook duidelijk nog de oude slotgracht te zien
Bron Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

6. 18e eeuwse prent van Huis ten Bosch, mogelijk gebaseerd op eerdere prenten. Opvallend is het bijschrift dat spreekt van een ruïne
Bron: privé-archief

is de relatie met het naburige Weesp en hoe de aanwezigheid van het kasteel heeft meegespeeld in de Weesper geschiedenis. Zaken die bijvoorbeeld in de relatie tussen Muiden en het Muiderslot duidelijk aanwezig zijn.

Hollanders bezegelen het lot

Nieuw is ook de ontdekking van historicus Pieter Vlaardingebroek, werkzaam voor de gemeente Amsterdam, dat Huis ten Bosch niet, zoals tot nu toe werd gedacht, in het rampjaar 1672 door de oprukkende Fransen is verwoest en afgebroken. Het kasteel is in 1673 volgens een bestek van de Amsterdamse architect Adriaen Dortsman gesloopt door de Hollanders waarbij de bakstenen zijn gebruikt bij de bouw van de verdedigingswerken rondom Weesp. Het kasteel verkeerde waarschijnlijk toen al langer in onbruik, want het is aannemelijk te maken dat het na een aanval in het begin van de 16e eeuw niet meer is herbouwd en dat er vanaf die tijd vooral sprake is geweest van de resten van een kasteel.

Dertiende eeuw

Terug naar het begin. Huis ten Bosch kent hoogstwaarschijnlijk zijn oorsprong in de dertiende eeuw. Het strategisch bij de Vecht geplaatste kasteel wordt voor het eerst genoemd in 1244. Huis ten Bosch is waarschijnlijk gebouwd door Gijsbrecht II of zijn broer Egbert van Amstel. Begin veertiende eeuw komt het kasteel in het bezit van de tak IJsselstein van de familie Van Amstel. In 1374 wordt het kasteel een

trokken tussen een oorlog tussen Holland en het Sticht. Onduidelijk is of het kasteel veel schade oploopt. Dat is niet het geval in 1408 als het kasteel wordt belegerd door graaf Willem IV en wordt verwoest. Het kasteel herrijst, maar in 1426 wederom verwoest. Wederom volgt herbouw en een derde verwoesting vindt plaats in 1514 als het kasteel een aanval te voorduren krijgt van Gelderse en Friese soldaten. Het is waarschijnlijk dat dit het lot van Huis ten Bosch bezegeld. In 1572 is het kasteel nog niet hersteld en in 1592 komt Huis ten Bosch voor als vervallen kasteel op een kaart van het Amsterdamse Burgerweeshuisland (afbeelding 4). Het is aannemelijk dat de ruïneuze toestand blijft tot het Rampjaar als de Fransen komen tot aan de oostelijke oever van de Vecht en dus ook bij Huis ten Bosch. Nu we weten dat het kasteel waarschijnlijk al een puinhoop van ruim een eeuw was, is het ook verklaarbaar waarom de Fransen niet lijken over te gaan tot verdere verwoesting, en het de Amsterdammers zijn die de bouwmaterialen een jaar later gebruiken om de Weesper vesting te bouwen.

Vierkante woontoren

In het nieuwste onderzoek naar de resten van Huis ten Bosch komen de archeologen met het gebruik van de eerder beschreven technieken tot de conclusie dat het Weesper kasteel heeft bestaan uit een vierkante woontoren van circa 12/13 meter x 12/13 meter met een muurdikte van tussen de 2 en 3 meter. Later is aan de noordoostelijke kant van het kasteel een

zaal aan de toren gebouwd en is het geheel voorzien van een ommuring. Daarmee ontstond een binnenplaats van circa 22 x 21 meter. Later is op die binnenplaats weer gebouwd. Aan de buitenkant werd een gracht gegraven van circa 1,5 meter diep. Dit is het deel van kasteel dat zich nog duidelijk laat zien in het hoogerelief in het weiland (afbeelding 5). De onderzoekers hebben daarnaast ook nog geprobeerd inzichtelijk te krijgen hoe het verdere kasteelterrein buiten het kasteel eruit heeft gezien. In de grond zijn ook sporen te vinden die wijzen op een verdere bebouwing en cultivering van het terrein om Huis ten Bosch heen. Wat gezien het gebruik eigenlijk niet meer dan logisch is. Ronduit interessant is de conclusie van de onderzoekers dat de oudste bouwvorm van het kasteel, een dikke vierkante toren, prima te plaatsen is in de bouwvorm zoals gebruikelijk is in de dertiende eeuw. Ook de latere uitbreidingen zijn volgens de onderzoekers prima te rijmen met de mode in de kastelenbouw van die tijd. Afgaande op de bouwstijl wordt zelf de conclusie getrokken dat de hoofdtoren van Huis ten Bosch gebouwd moet zijn tussen 1225 en 1250 en de uitbreiding met zaal en binnenplaats na 1325 is.

Hoe verder?

Nu we een vrij nauwkeurige datering hebben van Huis ten Bosch is het interessant om te kijken of de link met de stad Weesp zelf te vinden. Dat Huis ten Bosch op een strategische (vis)gronden bij de Vecht en Uitermeer ligt is duidelijk en ook waarom dat verdedigd moest worden. Maar is er ook een directe relatie tussen het kasteel en de stad Weesp die een paar kilometer verderop aan een groeispuurt begon die in 1355 zou leiden tot de zo gevierde stadsrechten? Is Huis ten Bosch een solitaire verschijning en een verhaal apart óf echt het kasteel van Weesp? Met dit onderzoek is in ieder geval een stap gezet dat in de geschiedenis van archeologisch onderzoek in Weesp nog niet eerder is voorgekomen. Ook al is het artikel in 'Amstelodamum' nog maar een voorpublicatie van het onderzoek, het is een mooie weergave van wat ooit Huis ten Bosch was. Saillant detail is dat Amsterdam daarmee in het kersverse Amsterdamse stadsgebied Weesp wel het kasteel van de familie van Amstel heeft gevonden, waar in de hoofdstad zelf al ruim een eeuw naar wordt gezocht.